

SZENT-GELLÉRT PÜSPÖK MÜNCHENI KÓDEXE.

DR. KARÁCSONYI JÁNOSTÓL.

Régi vágyam teljesült, midőn a mult év elején azon kódexet, mely Szent-Gellértnek egyetlen napjainkig fenmaradt művét, a *Deliberatio supra hymnum trium puerorum*-ot tartalmazza, kezembe vettem és átvizsgáltam. Mindig erősen reméltem, hogy e kódex nem semmisült meg, mert Batthyány Ignác, a nagynevű erdélyi püspök, Szent-Gellért említett művének kiadója, világosan mondja,¹ hogy annak kéziratát, miután Bécsben ismeretlen másoló által lemásoltatta, visszaküldte oda, a honnan Garampi József pápai nunczius közvetítésével kapta, Freisingenbe, az ottani káptalan levéltárába. Föl is szólítja, még pedig nem valami udvariasan, a korabeli hyperkritikusokat, hogy, ha valaki nem bízik meg az ő kiadásában, kérje ki újra a kódexet és üsse bele az orrát (*adunco etiam naso expendere possis*). A Batthyány kiadásának alapul szolgáló kódex tehát visszakerült Bajorországba. Tudván pedig, hogy a németek már a mult században nagyrabecsülték a régi kéziratokat és tudományos kincseket, nem oktalanul kecsgettem magam azon reménnyel, hogy a Szent-Gellért művét tartalmazó kódex az ő kezükben el nem veszett s így Batthyáynak nem éppen rossz óhajta sa rajtam még beteljesedhetik. S valóban be is teljesedett.

Mert, a mint megtudtam, (a mit bizony előbb is megtudhattam volna), hogy a freisingeni káptalan kéziratai a müncheni királyi könyvtárba kerültek, felkértem az 1891 szeptemberében Münchenben kutató dr. Schönherr Gyula urat, e folyóirat szerkesztőjét, hogy legyen szives megnézni, vajjon a freisingeni kéziratok között csakugyan ott van-e a legrégebb magyarországi író ránk maradt művének kézirata? A kutatásnak eredménye lett, s miután az egyetemi könyvtár igazgatósága kérésemre nagy szivességgel közben-

¹ Acta et Scripto s. Gerardi. Gyula-Fehérvár. 1790. IV. 1.

járt, hogy a kódex Budapestre, az egyetemi könyvtárba küldessék, a rég óhajtott kéziratot én is, Szent-Gellért életének és műveinek magyar ismertetője, megláthattam és tüzetesen átnézhettem.

Két dologra terjesztettem ki figyelmemet. Először magára a kódex külső alakjára, azután pedig a kéziratnak a Batthyány-féle kiadással való egybevetésére.

A kódex 166 folio pergamen-leveleből áll, disznóbőrbe van kötve és most 6211. (*Cod. Fris. II.*) jel alatt őriztetik. Írása mindenesetre XI. századbeli, mert ugyanolyan minuta erecta betűkkel van írva, ugyanolyan ortográfiával él, mint a minők e században használatosak valának. Legjellemzőbb e tekintetben az «ae» betűk írása. A szavak elején a kódex-író még mindig «ae»-nek írja (pl. aestimandus, aeclesia, s ez utóbbi szó ekként csakis a XI. századbeli oklevelekben fordul elő), másutt pedig a XII. század végéig szokásos «e»-alakkal jelzi. A kódexben két egykorú kéz írását kell megkülönböztetnünk: a szövegíróét és a javítóét. A szövegíró vagy nagyon sietett, vagy nem sokat értett a latin nyelvhez, mert elég sok hibát ejtett, és mint meggyőződtem, sok olyan hiba, melyet én könyvemben¹ a Batthyánytól fizetett bécsi másolónak tulajdonítottam, mint pl. Aulius (Tullius helyett), Scholapion (Aesculapius helyett), tulajdonképen nem a másolóé, hanem a kódex szövegírójáé. Volt tehát dolga a javítónak a szöveg kiigazításával s a hiányok pótlásával, de bizony kivált a kódex vége felé sok botlás igazítatlanul maradt. Azonkívül a javító még széljegyzeteket is csinált, hogy egyes tárgyakra, kitérésekre könnyebben rátaláljon, különben is ez olyan rendszertelen műben, mint a minő Szent-Gellért e deliberatioja, szerfölött szükséges volt. A mint ebből láthatjuk, Szent-Gellért idézett műve régi ugyan, de rossz írású s itt-ott hiányos kódexben maradt reánk, úgy hogy annak némely szavait a kontextustól vezérelve, magunknak kell kiigazítanunk, ha azt akarjuk, hogy a mondatnak értelme legyen.

A mi Batthyáynak kiadását illeti, az a kódex szövegével összevetve, kritikailag hűnek nem mondható. Jóformán semmi tekintettel sincs a kódex ortografiájára; így pl. az e és ae közt levő különbséget nem tartja meg, hanem mind «ae»-nek veszi; a középkori latin-ság sajátosságait elhagyja, pl. a kódexben «accutior, hebrius, fisice,

¹ Szent-Gellért élete és művei. 1887. 193. l.

arriolus, umo»-nak irt szavak, a kiadásban «acutior, ebriosus, Physicae, ariolus, humo» alakban jelennek meg. De ez utóbbi tekintetben nem egészen következetes, mert néha meg ragaszkodik a kódex írásához s a kódexnek «uberius, inlicita, tempto» szavait ugyanilyen alakban közli. Végül az a különbség a kódex és a kiadás között, hogy ez utóbbiban a mű vége felé tett széljegyzetek elmaradtak. Úgy látszik, Batthyány másolója megunt azok leírását, s így maradtak ki a nyomtatásból.

Altalában véve azonban Batthyány kiadása elég jó, úgy hogy abban egészen megbízhatunk. Én pl. összevettem mindazon részleteket, a melyekben Szent-Gellért személyére, hazánk akkori történetére és műveltségi állapotaira valami vonatkozás történik, s mindössze is csak egy-egy betűhibát (quia, qui helyett, feudissimum, fetidissimum helyett, fralgforem, flagrorem helyett, Batthyánynál 264., 265. ll.) találtam. Magyar történelmi szempontból tehát a kiadás az itt rekeszjelben felsorolt csekélységekben kívül kiigazításra nem szorul.

De más dolog lenne, ha valaki Szent-Gellért művét hit-tudományi vagy bölcséleti szempontból újra akarná méltatni, mert e tekintetben Batthyány másolója több hibát ejtett. Pl. a Batthyány kiadásában a 86-ik lapon levő széljegyzetet a másoló «de laude Catonis» olvasta, az eredetiben pedig «de laude creatoris» van; a 87-ik lapon az első széljegyzetet így olvasta: «De seth resuscitatum est nomen iustorum, qui per Abel Adae natus est. De suscitatie Cain». Így értelmetlen az egész, de a kódexben nem is úgy van írva, hanem ekkép: «De Seth suscitatum est nomen iustorum, qui *pro* Abel Adę natus est. De *successione* Cain». Néha, a mi Batthyánynak óriási fejtörést okozott, nem egyéb, mint ügyetlen olvasás-hiba. Ott van pl. a második könyv bekezdő mondata. Ezt a másoló így olvasta: «Iterum in Mana tuus theoricis circa dictum ducenda est contemplatio». Batthyány alul a jegyzetben kétségbe esve kiált föl: «Nisi rescribas En! (az in helyett) nunquam perplexum hunc sensum extricabis». Csakhogy az eredetiben világosan így van írva: «Iterum in *manativis* theoricis circa dictum ducenda est contemplatio». Így pedig nem szükséges kétségbe esni, mert a mondat (természetesen tekintve véve Szent-Gellért latinságát) nagyon érthető s annyit tesz: «A mint mondtam, ismét a folydogáló hasonlatokról kell elmélkednünk».

Szent-Gellért deliberatióját, elmékedéseit tehát valóban XI. századbeli, bár sajnos itt-ott hibás kódex tartotta fenn napjainkra s ez egygyel több ok arra, hogy az 1046-ban vértanúságot szenvedő hittérítő művében foglalt, s műveltség-történetünkre vonatkozó adatokat nagyrabecsüljük.

KÖZÉPKORI KÉZIRATOK A SZOMBATHELYI PAPNÖVELDE KÖNYVTÁRÁBAN.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓTÓL.

A szombathelyi papnövelde könyvtára egyike a tekintélyesebb vidéki könyvtáraknak. Köteteinek számát 11.200-ra teszi György Aladár ismeretes statisztikai munkája.¹ Részletesebb ismertetésének azonban eddig híjával voltunk, pedig az 1790. évben alapított könyvtár több tekintetben nevezetes, kivált ősnymtatványainak és középkori kéziratainak elég nagy száma miatt.

Az ősnymtatványok száma a repertorium szerint 61. Ezek között legrégebb egy 1472. évi mainzi nyomtatvány: Concordantia discordantium canonum.

Középkori kézirata 14 van: ezek között legnevezetesebb az alább 8-ik szám alatt ismertetett kézirat, mely humanista írók munkáit tartalmazza.

Íme e kéziratok rövid jegyzéke, lehetőleg korrendbe szedve:

1. *Antiphonale*. Nagy 2r., 508 hártya-levél. Írták a XIII. század végén vagy a következőnek elején. Eleje-vége csonka; neumákkal és torzképes kezdőbetűkkel.

2. *Breviarium Romanum*, 12r., 456 levél. XIV. századi hártya-kézirat. Elöl naptár, melyből a magyar szentek hiányzanak; csak Szt.-István van megnevezve, aug. 20-án.

3. *Vegyes tartalmú kézirat*. 2r., kéthasábos; első részét 1407-ben írta papírra egy prágai pap, második régiebb része hártýára van írva. Tartalma:

¹ Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. 280. l.